

13-12 באוקטובר 2020

*תקיים כוועידה דיגיטלית

הוועידה השנתית ה-48 למדע ולסביבה

מחאות האקלים בקרב בני-נוער בישראל: פחד מוביל לפעולה שמובילה לתקווה

הילה לרנאו¹, איריס אלקחר², רקפת סלע-שפי¹

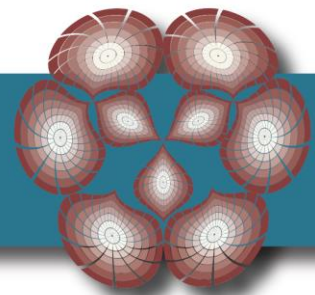
1. אוניברסיטת תל אביב
2. מכללת סמינר הקיבוצים

מייל לתכתובות: hilalernau@yahoo.com

קיימת הסכמה רחבה בקרב חוקרים, מחנכים, ופעילים בארגוני סביבה בעולם ששילוב משבר האקלים בהוראה חיוני כדי להצמיח אזרחים מודעים שיכולים להתמודד עם שינויי אקלים. באוגוסט 2018 החלה הנערה גרטה תונברג בשביתה מול הפרלמנט השוודי כנגד חוסר העשייה של הממשלה בנושא משבר האקלים ומדאגה לעתיד בני דורה לנוכח התחזיות המדעיות. מחאה זו סחפה מיליוני בני-נוער ממדינות שונות. במרץ 2019 קמה בישראל תנועת בני-נוער, Strike for Future, שקראה להשתתפות בשביתות העולמיות ובמחאות מקומיות. במחאות הללו התלמידים קוראים לממשלה לקדם חקיקה בנושא משבר האקלים, ולשלב את הנושא בתכניות הלימודים. בקשות אלה משתלבות עם מסמך יעדי האו"ם לפיתוח בר-קיימא לשנת 2030 (SDG's) ולהכרה עולמית בחשיבות שילוב הנושא במערכות החינוך. במחקר שאציג נבחנות העמדות והתחושות של בני-הנוער המשתתפים במחאות האקלים בארץ כלפי משבר האקלים ומניעיהם להשתתף במחאות, באמצעות שאלונים מ-200 בני-נוער שהשתתפו במספר מחאות אקלים בשנה האחרונה ובאמצעות ראיונות עומק עם עשרה מהם. 40% מהמשיבים העידו שנחשפו לנושא במהלך לימודיהם בבית-הספר, ומתוכם רק 23% ציינו שלמדו על משבר האקלים במערך שיעורים מובנה (כ-10% מהמשיבים). 30% מהמשיבים ציינו את הרשתות החברתיות ו-30% נוספים ציינו את חבריהם כמקור הידע הראשי לנושא. 19% מהמשיבים ציינו ששמעו על משבר האקלים מבני-משפחה. ממצאים אלה רומזים על היעדר שיח בנושא משבר האקלים בין בני-הנוער בישראל ובין המבוגרים הקרובים להם במעגל המשפחתי ובבית-הספר. בנוסף, המשיבים מדווחים על רגשות פחד, כעס ועצב (35%, 26% ו-17% בהתאמה) לנוכח המושג 'שינויי אקלים'. ממצאים אלה מטרידים, שכן הם רומזים על חולשה של מערכת החינוך בטיפול בנושא "בווער" בסדר-היום העולמי. מנגד, בני-הנוער המגיעים למחאות מדווחים כי השתתפות במחאה מעלה רגשות של גאווה, תקווה ושמחה (32%, 26% ו-11% בהתאמה). מניתוח הראיונות עולה כי רגשות אלה נובעים מהעידוד וההעצמה המתקבלים מקבוצת השווים ומעצם ההתארגנות וההשתתפות הפעילה שתורמות לתחושת התקווה. 20% מבני-הנוער מדווחים כי הם בעצמם מלמדים או מתכוונים ללמד את עמיתיהם על נושא זה. ניכר כי הם מזהים את החלל שנוצר ולוקחים על עצמם את תפקיד המבוגר האחראי.

תרומת המחקר:

מחקר זה הוא ראשון בארץ בתחום מעקב אחר מחאות האקלים המתרחשות בימים אלה ברחבי העולם ובבחירת מחאת התלמידים כקהל היעד וניתוח השיח ביניהם. מבחינה אקדמית המחקר שופך אור על אופן עיצוב ובניית הזהות האקטיביסטית והסביבתית של בני-הנוער למול החברה סביבם. בתחום המדיני-חינוכי בישראל, המחקר עשוי לשקף את החוסר הקיים במערכת החינוך מנקודת המבט של תלמידים פעילי אקלים ולהצטרף לקריאות חוקרים, מחנכים ופעילי סביבה לפעול יותר בנושא.



12-13 באוקטובר 2020

* תתקיים כוועידה דיגיטלית

הוועידה השנתית ה-48 למדע ולסביבה

שילוב נושאים סביבתיים בתכנית הלימוד באזרחות: ניתוח תמטי ותפיסות של מורים לאזרחות.

אסף נברו

אורנים- המכללה האקדמית לחינוך

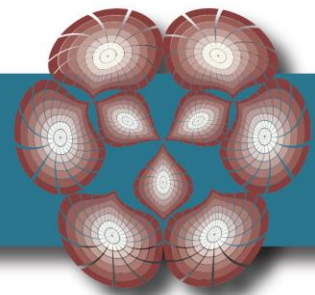
מייל לתכתובות: assaf.nabarro@gmail.com

שילוב נושאים סביבתיים בתכנית הלימוד באזרחות: ניתוח תמטי ותפיסות של מורים לאזרחות. נושאים סביבתיים אינם נלמדים כיום במקצועות החובה בחטיבה העליונה בישראל, ורוב התלמידים לא נחשפים אליהם. מחקר זה בחן את האפשרות ללמד נושאים סביבתיים במסגרת מקצוע החובה: אזרחות. הצעה זו מתבססת על כך שהתמודדות עם בעיות סביבתיות קשורה גם בדמוקרטיה, זכויות וחובות, השתתפות פוליטית ו'הטוב המשותף'. בנוסף, חינוך סביבתי הוא חלק מהכשרתם של התלמידים להיות אזרחים בחברה דמוקרטית, הומניסטית ומקיימת.

מטרת המחקר הייתה להצביע על הממשק התיאורטי-רעיוני בין שני התחומים, ולבדוק כיצד מורים לאזרחות בחטיבה העליונה בישראל תופסים נושאים סביבתיים בהקשר של מקצוע ההוראה שלהם. חשוב להבין את התפיסות של מורים משום שהם המפתח להטמעת נושאים סביבתיים בהוראת אזרחות. במחקר העיוני נערך מיפוי של נושאים סביבתיים שיש להם רלוונטיות להוראת אזרחות, ושל נושאים ומושגים מתה"ל באזרחות שיש להם זיקה לנושאים סביבתיים. המחקר הכמותי נערך בקרב מורים פעילים לאזרחות מארבעת הזרמים הממלכתיים והתבסס על שאלון שהופץ באמצעות רשתות חברתיות. 194 מורים, כשליש מהמורים הפעילים, ענו. השאלון כלל 23 היגדים שעסקו בעמדות סביבתיות, קשר להוראת אזרחות ונכונות לשלב נושאים סביבתיים בהוראתם. המורים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם להיגדים בסולם ליקרט 1-5. ניתוח גורמים יצר שלושה משתנים חדשים: 'הכרה בנושאים סביבתיים כחלק מהוראת אזרחות' (civics) (4.05 ± 0.78) [אלפא קרונברך 0.91]; 'הכרה בנושאים סביבתיים כחלק מאזרחות' (citizenship) (4.41 ± 0.45), [אלפא קרונברך 0.82]; 'שאלות שנוסחו על דרך השלילה, נכונות לשינוי התנהגותי (3.5 ± 1.05), [אלפא קרונברך 0.79]. בנוסף, נבדקו המשתנים החדשים ביחס לשייכות לזרם במערכת החינוך, זהות דתית/לאומית, מגדר, ותק בהוראה ומשתנים בלתי-תלויים נוספים, ובין המשתנים החדשים לבין עצמם. לגבי חלק ממשתנים אלה נמצאו הבדלים מובהקים ביחס למשתנים החדשים. הממצאים בחלק האמפירי מצביעים על פתיחות ונכונות בקרב מורים מארבעת הזרמים להטמיע נושאים סביבתיים בהוראת אזרחות. בחלק התיאורטי-רעיוני המחקר הצביע על הרלוונטיות של התכנים הנלמדים כיום באזרחות להגנה על הסביבה, ועל הרלוונטיות של תכנים העוסקים בסוגיות של יחסי אדם-סביבה וחברה-משאבים להוראת מקצוע האזרחות.

תרומת המחקר:

שילוב נושאים סביבתיים בתכנית הלימוד עשוי להיות בקונצנזוס בקרב כל הזרמים בחינוך הממלכתי ועשוי להיות תרומה עצומה להגברת המודעות הסביבתית ולחינוך לאחריות סביבתית. לאור המחקר, המדיניות המומלצת היא לכלול נושאים סביבתיים בתכנית הלימוד הקיימת באזרחות לחטיבה העליונה, ולהכשיר מורים בהתאם לכך.



13-12 באוקטובר 2020

* תתקיים כוועידה דיגיטלית

הוועידה השנתית ה-48 למדע ולסביבה

מאפייני התרבות הבית ספרית בדגש תחושות מורים בבתי ספר בהם מופעלות תוכניות חינוך סביבתי ארוכות טווח

מוריה נצר, אדיב גל, דפנה גן, עמוס דרייפוס

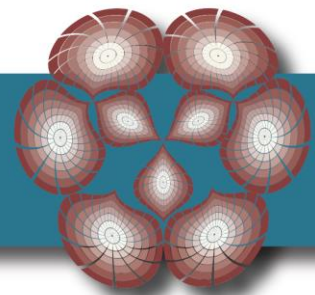
מכללת סמינר הקיבוצים

מייל לתכתובות: monetzer@gmail.com

במחקר נבחנה התרבות הבית-ספרית ושחיקת מורים בשני בתי-ספר בהן פועלות תוכניות לחינוך סביבתי לאורך יותר משני עשורים – דבר ייחודי בארץ ובעולם (Gal & Gan, 2018). מחקר זה בחן מהם הגורמים הקיימים בבית-ספר המעודדים מורים להתמיד בהוראת תוכניות חינוכיות ארוכות טווח ולא מייצרים תחושות של שחיקה. להתמדה בתוכנית חינוכית-סביבתית יתרונות למורים המלמדים אותה ולתלמידים. התמדה בתוכנית מתאפשרת בזכות תרבות בית ספרית תומכת ובזכות תחושות חיוביות של המורים המלמדים את התוכנית. מחקרים מצביעים על קשר בין תרבות בית ספרית ותחושות מורים (Skaalvik & Skaalvik, 2010) וקשר בין תרבות בית ספרית וחינוך סביבתי. מחקר זה עוסק בקשר בין שלושת המרכיבים הללו: תרבות בית ספרית, חינוך סביבתי ותחושות של מורים בדגש תחושות שחיקה. המחקר התבצע בשיטת "חקר מקרה" בשני בתי-ספר יסודיים המתמידים לאורך יותר משני עשורים בתוכניות חינוכיות-סביבתיות. כלי המחקר היו בעיקרם איכותניים (ראיונות וניתוח מסמכים) ושולב בו גם שאלון שחיקה כמותי. בבתי הספר קיימת תרבות בית-ספרית חיובית וחזון בעל ערכים סביבתיים המיושם במערכת השעות השבועית. המורות אינן מדווחות על תחושות שחיקה ותולות זאת בגורמים פנימיים (סגנון ההוראה, זהות מקצועית ותחושות חיוביות של מסוגלות ללמד). העדר שחיקה נובע גם מגורמים חיצוניים של תרבות בית ספרית חיובית הקשורים ליחס ההנהלה לצוות ויחסים בתוך צוות המורות. הקשר בין תרבות בית ספרית, תחושות מורים והתמדה אינו חד כיווני אלא מארג של קשרים הניתנים לתיאור באמצעות מודל של לולאת משוב. המרכיבים במודל פועלים במערכת משוב חיובית ומחזקים זה את זה, כאשר נקודת המוצא יכולה להיות כל אחד ממרכיבי המודל. גורמים אלו מאפשרים התמדה, אך לא פחות חשוב, ההתמדה בתוכניות החינוכיות-סביבתיות מאפשרת את קיומם של גורמים אלו. Gal, A., & Gan, D. (2018). What went well? Understanding the culture of a long-term Israeli environmental education primary school program. *Australian Journal of Environmental Education*, 34(3), 262–289. Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26(4), 1059–1069.

תרומת המחקר:

הגורמים שאותרו מתוך התרבות הבית ספרית המאפשרים התמדה יוכלו לשמש בתי ספר המעוניינים להטמיע ערכים של חינוך סביבתי במטרה לקדם התנהגות פרו-סביבתית. המחקר מצביע על יכולתו של החינוך הסביבתי לחזק תחושות חיוביות של מורים כלפי עצמם ומקום עבודתם כמו גם להקטין תחושות שחיקה, שביחד יביאו לקידום תרבות בית ספרית חיובית. הכרה בתפקידו של חינוך סביבתי כמקדם תרבות בית ספרית יכולה להוביל לשינוי ביחס של מקבלי החלטות בנוגע לתחום דעת זה.



13-12 באוקטובר 2020

* תקיים כוועידה דיגיטלית

הוועידה השנתית ה-48 למדע ולסביבה

ההשפעות של נורמות חברתיות- סביבתיות והאופן בו התושב תופס את העשייה הסביבתית של הרשות המקומית, על ההתנהגות הסביבתית

נגה מוסטובוי¹, נורית כרמי², דני רבינוביץ¹

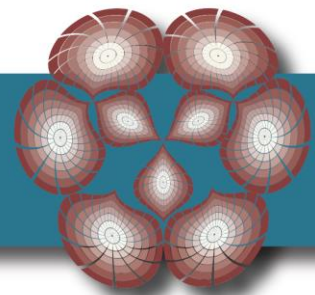
1. אוניברסיטת תל אביב
2. המכללה האקדמית- תל חי

מייל לתכתובות: nogamo98@gmail.com

ההתנהלות האנושית גובה מחירים כבדים מהסביבה ומהמשאבים הטבעיים. במקרים רבים הפגיעה נגרמת בעקבות התנהלות לא סביבתית של הפרט והשלטון, לצד מחסור באלטרנטיבות לבחירת התנהגויות סביבתיות יותר. בשנים האחרונות ניתן לראות תהליכי עיור מואצים ברחבי העולם. לכן עולה החשיבות של בחינת ההשפעות והקשרים בין ההתנהלות הסביבתית של הרשויות המקומיות, האמונות על תחומים רבים בשטחן, לבין ההתנהגות הסביבתית של התושבים. מטרת המחקר היתה לבדוק: 1. האם ישנה השפעה לאופן בו תופסים התושבים את העיריה והתנהלותה הסביבתית על התנהגותם 2. האם ישנה השפעה לנורמות החברתיות- סביבתיות בעיר, על התנהגות הפרט, ו-3. האם ישנו קשר בין ההתנהלות הסביבתית של העיריה לבין הנורמות החברתיות- סביבתיות של תושביה. התנהגות סביבתית הינה מונח רב- מימדי הכולל התנהגויות רבות בתחומים שונים. לכן, ההשפעות הנ"ל נבדקו על פני חמישה תחומים הנוגעים להתנהלות הרשות והתושב. המחקר נעשה בגישה המשלבת מחקר כמותי, בו הופץ שאלון, ל-1000 נבדקים, שהיוו מדגם מצייג לסקטור העירוני בישראל, ובהמשך מחקר איכותני שכלל 20 נבדקים שעברו ראיון פנים מול פנים. נמצא כי ככל שהתושב תופס את עשיית הרשות כסביבתית יותר, כך הוא גם מעריך את התנהגות התושבים בעירו כסביבתית יותר, ולהיפך. בנוסף, לנורמות הסביבתיות של תושבי-הרשות הייתה השפעה חזקה על ההתנהגות הסביבתית. בניגוד למצופה, תפיסת התושב את עשיית הרשות לא נמצאה כמשפיעה על התנהגותו הסביבתית באופן מובהק במודל הכללי אולם, נמצאה השפעה מובהקת וחלשה בארבע מתוך חמשת התחומים. תפיסת התושב את עשיית הרשות מההיבט בו הוא נבדק במחקר, כמעט ולא נחקר והידע בנושא הינו מועט. הקשר החזק שנמצא בין תפיסת התושב את עשיית הרשות, לבין הנורמות בעיר, מעיד כי ישנה חשיבות להגברת השקיפות והפרסום של העשייה הסביבתית של הרשות, כיוון שהדבר יוצר ומחזק נורמות חברתיות- סביבתיות, אשר בתורן משפיעות על ההתנהגות. הקשב להלך הרוח בציבור בתחום הסביבתי, במיוחד בתחומים שהציבור מודע אליהם ויכול לראות את העשייה של הרשות, עשוי לחזק את הקשר והאמון בין התושבים לרשות, להסיר חסמים המקשים על התנהגויות סביבתיות ובכך לעודד התנהגויות רצויות.

תרומת המחקר:

המחקר תורם רבות להבנת הקשרים הפסיכולוגיים בין הרשות לתושביה. יצירה וחיזוק של נורמות חברתיות- סביבתיות בעיר, עשוי להיות גורם מרכזי לעידוד התנהגות סביבתית והרשויות המקומיות יכולות לקחת על עצמן כמטרה לפעול למען כך. בכדי שרשות מקומית תשפיע על התנהגות תושביה, עליה להגביר את הידע אודות העשייה שלה בתחומי הסביבה ולהעביר לתושבים מה ההתנהגות הרצויה והמקובלת, בכל תחום. בנוסף, ישנו צורך להתאים לכל תחום, את השיטות הייחודיות לו, המעודדות התנהגות סביבתית.



13-12 באוקטובר 2020

*תקיים כוועידה דיגיטלית

הוועידה השנתית ה-48 למדע ולסביבה

מפגש בין זהות שוליים חרדית למודעות סביבתית

ליאת דאודי

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מייל לתכתובות: liatdaudi@gmail.com

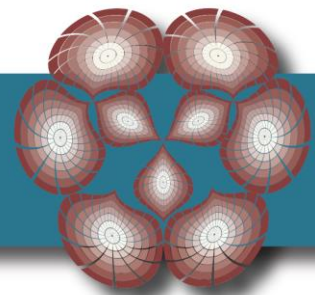
גישה רווחת בזרם המרכזי בישראל נוטה לראות בציבור החרדי בכלל, ובנשים החרדיות בפרט, קבוצה תרבותית שהגישות והפרקטיקות הסביבתיות (environment) זרות לה. בהרצאה זו אדון בזהות המגדרית, האתנית והמעמדית של נשים חרדיות, מתוך פרספקטיבה המתמקדת בסוגיות של תרבות וסביבה. דיון זה יתבצע באמצעות מקרה בוחן של נשים חרדיות מקבוצות שוליים, מחציתן מזרחיות ומחציתן אנגלו-סקסיות, כולן מהעיר בית שמש, המהווה בשנים האחרונות מוקד משיכה רב לאוכלוסייה חרדית. מטרת המחקר היא לבחון את הטווח שבין האדישות לעניין הסביבתי או האפשרות ליצור מודעות סביבתית אצל נשים אלו. הפרספקטיבה המחקרית מתבססת על התבוננות וניתוח התרבות כמערך של מרחבי פעולה ותמרון רבים וכוללת ניתוח של קודים, סמלים, הרגלים ואף עקרונות הערכה בקרב קבוצות שונות. על פי תיאוריית הפרקטיקה של פייר בורדייה, תרבות היא רפרטואר בעל היבטים רבים של אפשרויות פעולה ותפיסות שונות, המגולם בפרקטיקות המופעלות על ידי אנשים בחיי היום יום. בהרצאה ינותחו הדרכים בהן נשים חרדיות מפעילות מגוון דינמי של אסטרטגיות פעולה, שאותן הן בוחרות בהתאם לסיטואציות שונות ועל ידי כך מאותתות מי הן, מה נכון עבורן ואיך פעולות אלו מסמנות אותן במרחב החרדי ומחוצה לו בהקשרי סביבה וקיימות.

שיטת המחקר היא מחקר איכותני מבוסס שדה, המשולב עם ביקורת תרבות בדגימת כדור שלג. הוגים מרכזיים שבהם יעשה שימוש במהלך ההרצאה הם: פייר בורדייה, לי כהנר, אן סוידלר, תמר אלמור, רבקה נריה בן-שחר, דניאל רובינסון, שרון מרק, נורית אלפסי ויצחק אומר (Benstein, Alkahr, Goldman and Sagy ועוד).

הממצאים העיקריים במחקר ילמדו כי רוב הנשים החרדיות אינן תופסות שמירה על הסביבה כערך בפני עצמו, לא כל שכן ערך המצוי בראש סדר העדיפויות היום-יומי שלהן. זאת מפני שהדבר נעוץ בחסר של ידע וחינוך, פניות ומשאבים. הזיקה הסביבתית של נשים חרדיות כרוכה בהיבט תרבותי-מעמדי יותר מאשר בהיבט דתי-מגדרי והיא נובעת מנסיבות חברתיות. המוטיבציה לאמץ סגנון חיים הנתפס כסביבתי אינה בהכרח קשורה לידע ולכן הנטיות הסביבתיות של נשים חרדיות מקבוצות שוליים משתנות בהתאם לנסיבות חייהן ולמעמדן המשתנה בחברה המסורתית-חרדית בישראל.

תרומת המחקר:

ראשית, היבט תרבותי הבוחן את מורכבות הקודים החברתיים בחיי הנשים ובהבניית זהויותיהן. שנית, היבט מגדרי, מעמדי ואתני הממוקד בפרספקטיבה השפעה של האישה החרדית, הנבחן לראשונה בהקשר סביבתי במרחב הביתי. שלישית, היבט סביבתי העוסק בקיומן והעדרן של פרקטיקות סביבתיות בעולמן. שאלת הזהות של הנשים במחקר זה והבנת העדפותיהן המשתנות במרחבי הפעולה השונים בחיי היום-יום, עשויה להפוך למפתח להחלת סדר היום הסביבתי בחברה החרדית ובקבוצות נוספות בעלות מאפיינים דומים בישראל.



13-12 באוקטובר 2020

*תקיים כוועידה דיגיטלית

הוועידה השנתית ה-48 למדע ולסביבה

יהדות וסביבה, הילכו שניהם יחדיו?: מאפיינים ארגוניים, פרקטיקות ויזמים

אופיר וינשל-שחר¹, איתי גרינשפן¹, תנחום יורה²

1. האוניברסיטה העברית בירושלים

2. University of Toronto- school of the Environment

מייל לתכתובות: ophirws@gmail.com

רקע: ברבים מסיפורי התנ"ך ובהלכה היהודית ישנה התייחסות לעם היהודי כעם חקלאי, וליחסי האדם עם סביבתו. אולם, למרות שפע מקורות זה, בקרב הציבור הכללי התפתחה תודעה כי קיים ניכור בין דפוסי ההתנהגות של היהודי המסורתי לבין סוגיות של דאגה לסביבה והתנהגות פרו-סביבתית. למרות טענות אלה, בשני העשורים האחרונים אנו עדים ליותר ויותר פעילות ויזמות סביבתית במוסדות דת, בתי ספר ורשויות מקומיות דתיות וחרדיות, ואף נרשמה עלייה במספר הארגונים המשלבים בין סביבתנות לערכים ומסורת יהודית. מגמות אלה הביאו אותנו להתמקד בשתי שאלות מחקר: 1. האם ניתן לזהות התפתחות של תת-שדה המשלב בין רעיונות סביבתיים לארון הספרים היהודי? 2. אם תת-שדה כזה אכן קיים, מהם מאפייניו? בכנס זה נתמקד בחלקו השני של המחקר ונציג את האופן בו קבוצות שונות בתוך המרחב הדתי סביבתי שצומח, מתייחסות לנושא והאופן בו הן בוחרות לשלבו בפעילותן. שיטה: שיטה איכותנית. ראיונות עומק חצי-מובנים עם אנשי מפתח בארגונים שונים המשלבים בין יהדות לסביבה. הנתונים נאספו בין השנים 2018 ל 2020. זיהוי העמותות והדמויות הבולטות נעשה באמצעות שיטת כדור שלג, מנועי חיפוש כגון גיידסטאר, שימוש במדיה כתובה וידע מוקדם של החוקרים. בסה"כ ראינו 25 אנשים אשר השתייכו ל 19 ארגונים ויחמות. תוצאות ומסקנות ראשוניות: במחקר זיהינו מרחב ארגוני חדש הכולל 5 דגמים של אבות טיפוס של קבוצות המובילות על ידי יזמים מחוייבים לרעיון. יזמים אלו, היכולים להיות יחידים, קבוצות אינטרס, או קהילות, משתמשים בפרקטיקות שונות לבניית צורות ארגוניות חדשות ושינוי הסדרים חברתיים קיימים, תוך שהם משנעים ומשלבים רעיונות מעולם ערכי אחד לעולם ערכי אחר (סביבה ליהדות ויהדות לסביבה). דמויות אלו, להם קראנו יזמים סביבתיים אמפריים (דו-חיים) - כלומר דוברים את השפה של שני העולמות, בעלי תרומה משמעותית בהבניית ארגונים המשלבים בין רעיונות סביבתיים לערכים ומסורת יהודית, מחד גיסא; אך גם נתפשים כדמויות חריגות בשני העולמות מה שיכול בתקופות מסוימות לדחוק את הרעיון של כינון סוג זה של ארגונים לשוליים ולהוות מיכשול בשרידותם כארגון לאורך זמן.

תרומת המחקר:

למחקר תרומה בהבנת המבנה והמאפיינים של השדה המורכב משחקנים המשלבים בין סביבתנות לערכים ומסורת יהודית. מסייע בקידום הטמעת מדיניות בקרב האוכלוסייה הדתית והחרדית, קידום החינוך הסביבתי והבנת הקשיים לצד אתגרים.